

СИСТЕМА МІЖНАРОДНИХ КОНТРОЛЬНИХ МЕХАНІЗМІВ ЗА ДОТРИМАННЯМ ПРАВ БІЖЕНЦІВ

Козинець Ірина Гаврилівна,
Ст. викладач кафедри цивільного, господарського,
адміністративного права та процесу
Чернігівського національного технологічного університету

Відомо, що основні права людини мають універсальний характер. Особливого значення вони набувають для біженців, які стали такими внаслідок порушення прав людини в країні їх походження і положення яких є особливо вразливим.

Саме стандарти у сфері прав людини є одним із головних критеріїв при визначенні того, як необхідно поводитися з біженцями, коли вони потрапляють у країну притулку. Держави, які надають притулок, визначають права біженців та їх обов'язки, виходячи з норм загального й конвенційного міжнародного права [1, с.47]. Але необхідно також відзначити, що статус біженців у міжнародному праві знаходиться у правовому полі між загальновизнаними принципами суверенітету, територіального верховенства та принципами прав людини. Однак на перше місце повинно ставитися саме забезпечення прав людини. Стандарти у сфері прав людини виявляються особливо корисними для країн притулку у визначенні основних прав біженців. Не можна не погодитись із висловлюванням колишнього Верховного комісара Садако Огати, що «питання прав людини торкаються самої суті як причин переміщення біженців, так розуміння того, що таке захист біженців і які можуть бути шляхи вирішення цих проблем» [2, с.X-XI].

Насамперед необхідно відзначити, що біженці володіють всіма основними правами і свободами, проголошеними в міжнародно-правових документах з прав людини. З іншого боку, мають спеціальні права і привілеї, властиві тільки їм, і якими вони володіють на підставі універсальних та регіональних міжнародних угод, що стосуються правового статусу біженців.

Біженці, як й інші категорії осіб, мають повне право користуватися невід'ємними правами людини, які перелічені в Загальній декларації прав людини 1948 р. [3, 39-43] і включають: право на життя, свободу й особисту недоторканність; свободу від катувань або жорстоких нелюдських або тих, що принижують гідність людини видів поводження і покарання; свободу від рабства і підневільного стану; свободу думки, свободу совісті, релігії; свободу від необґрунтованого арешту і затримки; свободу від незаконного втручання в особисте і сімейне життя, зазіхання на житло; свободу на пересування.

Порушення зазначених прав людини робить подальше перебування особи в цій країні небезпечним і, як наслідок, спричинює її втечу з країни. Для позитивного розгляду заяви про надання статусу біженця необхідно, щоб порушення, яке сталося або мало статися, ґрунтувалося на одній із причин, зазначених у ст.1 Конвенції 1951 року.

Крім перелічених, принципово важливим є право людини на пошуки притулку від переслідування в інших країнах і користування цим притулком. Воно передбачене ст.14 Загальної декларації прав людини [3, с.41]. Надання притулку є суверенним правом держави. Цей акт має мирний та гуманний характер. Надання притулку означає для біженця захист від примусового повернення і можливість залишитися на території цієї держави постійно або до того часу, коли буде знайдене альтернативне рішення.

Порушення права шукати притулок має місце у випадках, коли:

- біженцям відмовляють у перетині кордону, і вони позбавляються можливості шукати притулок в інших країнах;
- біженців примусово повертають у країну їх походження або в іншу країну, де може існувати загроза переслідування;
- особам, що прибули на суднах не дозволяється висадка на берег.

Інститут надання притулку є однією із головних складових міжнародного захисту як шукачів притулку, так і кожної людини як потенційного біженця. Необхідно зазначити, що застосування в визначенні статті слова «шукати» часто означає неможливість скористатися правом на притулок на практиці.

Тому для більш ефективного використання цього права необхідно його вилучити.

Окрім міжнародних угод з прав людини у теперішній час функціонує міжнародний механізм із нагляду за їх реалізацією. Цей механізм складається як із політичних органів ООН, так і діючих на підставі універсальних конвенцій експертних органів у галузі прав людини, що входять до системи ООН або функціонують незалежно від неї, зокрема, неурядові організації різних країн світу. Такими органами, перш за все, є Генеральна Асамблея ООН, Економічна і Соціальна Рада, Комісія ООН з прав людини, заснована ЕКОСОП у 1946 р., Комісія з положення жінок, Комітет з прав людини, заснований в 1976 р. у відповідності зі ст.28 Міжнародного пакту про громадянські та політичні права, Верховний комісар з прав людини та ряд інших. Основною складовою частиною діяльності зазначених органів є контроль за дотриманням прав біженців в контексті захисту прав людини.

Серед регіональних установ із контролю за виконанням регіональних угод з прав людини необхідно назвати Європейський суд з прав людини, який розслідує та розглядає скарги, що надходять від держав-членів Ради Європи, окремих громадян і груп громадян держав-членів Ради Європи [4, с.35]. Єдиною умовою, яка повинна бути дотримана для можливості подати скаргу – вичерпання всіх національних засобів судового захисту.

Американська конвенція з прав людини передбачає створення Міжамериканського суду з прав людини та продовження роботи Міжамериканської комісії з прав людини, яка і раніше виконувала деякі обов'язки щодо забезпечення дотримання положень Американської декларації прав людини. Африканська комісія з прав людини та народів також розглядає повідомлення про грубі порушення прав людини. Країни-учасниці СНД 24 вересня 1993 р. затвердили положення про Комісію СНД. Це консультативний орган, головна задача якого спостерігати за виконання зобов'язань країн СНД у галузі прав людини, в тому числі і біженців.

Проаналізувавши роботу органів із забезпечення прав людини на універсальному та регіональному рівнях, можна зазначити такі особливості: деякі контрольні механізми створені в рамках універсальних і регіональних угод та організацій (Статуту ООН, Європейської конвенції з прав людини, Ради Європи тощо); інші створені на підставі окремого міжнародного договору, що регулює певний вид прав; більшість контрольних механізмів не мають реальних повноважень для поновлення порушених основних прав біженця, а носять характер дорадчого органу; деякі регіональні механізми з забезпечення прав людини, маючи судові функції щодо відновлення порушених прав (наприклад, Європейський суд з прав людини), мають досить складну та довготривалу процедуру розгляду справ і прийняття рішень, підкреслює малу ефективність діяльності зазначеного органу.

Отже можна зробити висновок, що на сьогодні діє не досить ефективна система контрольних механізмів за дотриманням прав людини в цілому, біженців, зокрема, причому як на універсальному, так і на регіональному рівнях. Існуюча система органів має більш декларативний, формальний характер. Утім, держави повинні співпрацювати з такими організаціями для більш дієвого надання допомоги біженцям. Ефективний захист біженців можна забезпечити тільки завдяки спільним зусиллям та діяльності міжнародних організацій, державних органів конкретних країн та неурядових організацій.

Список використаних джерел:

1. Потапов В.И. Беженцы и международное право. – М.: Межд.отношения, 1986. – 104 с.
2. Положение беженцев в мире. 50 лет гуманитарной деятельности. УВКБ ООН. М.: Интердиалект+, 2000. – 362 с.
3. Международные акты о правах человека. Сборник документов. М.: НОРМА-ИНФРА М, 2000. – 784 с.
4. Энтин М.Л. Международные гарантии прав человека: опыт Совета Европы. М.: МНИМП, 1997. – 296 с.